

Христова Ю. В., Троицкая Е. А. Обеспечение языковых прав человека и гражданина: национальный и европейский опыт. Проведен анализ законодательства Украины и некоторых европейских стран относительно обеспечения языковых прав человека и гражданина. Предложены возможные направления усовершенствования государственной языковой политики Украины.

Ключевые слова: права человека, язык, языковые права, языковая политика, государственный язык, мультилингвизм.

Khrystova Yu. V., Troyits'ka Ye. A. Ensuring the linguistic rights of the man and the citizen: national and European experience. The authors have analyzed the legislation of Ukraine and some European countries concerning linguistic rights of the man and the citizen, and has offered possible ways to improve the state language policy of Ukraine.

There are the characteristic of the language situation in Ukraine, and the analysis of the norms of the Law of Ukraine "On State Language Policy" for compliance with the Constitution of Ukraine, the legislation on criminal and administrative liability, as well as the European Charter for regional languages or minorities' languages. The authors have analyzed the experience of some European countries with respect to ensuring the linguistic rights of the man and the citizen. They have considered possible directions of improvement of the state language policy in Ukraine. They have made the proposal to legalize the procedure of passing a comprehensive exam on the Ukrainian language as a requirement for the adoption of the citizenship of Ukraine of foreigners, refugees and stateless persons in order to strengthen the protection of the Ukrainian language as a political and cultural values.

They have reasoned the conclusion that the terminological basis of national legislation of Ukraine on language policy needs to be further detailed study and enforcement of compliance with international standards, as well as the appropriateness of the education system to implement in Ukraine the principle of the European Union "native language plus two foreign ones."

Keywords: human rights, language, language rights, language policy, state language, multilingualism.

Надійшла до редакції 23.12.2014

Чубко Т. П.

кандидат юридичних наук
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 342.7

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ПРАВА

Розглянуто характеристику прав людини та їх місце у сучасному розвитку права. Особливу увагу приділено дослідженню питання, як з розвитком суспільства розвивалося право та права людини, враховуючи їх сучасний стан.

Ключові слова: права людини, право, сучасний стан розвитку права.

Постановка проблеми. Питання прав людини сьогодні присутні практично у кожній сфері життєдіяльності суспільства й, відповідно, посідають у ньому особливе місце. У зв'язку з тим, що сучасна Україна перебуває у переходному стані творення правових, державних та суспільних інституцій, про-

цес становлення громадянського суспільства потребує виявлення характеру правовідносин в умовах перехідного періоду. Адже стосунки у громадянському суспільстві мають формуватися на основі усвідомлення невід'ємності й неспростовності природних прав людини. На них має спиратися позитивне законодавство держави. Вони є запорукою ефективності усієї системи соціальних відносин [1, с. 196]. Забезпечення прав людини виступає критерієм, за яким оцінюється досягнутий рівень демократії в державі. Початком зазначеного процесу в Україні можна назвати закріплення в Основному Законі положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3), та визначення пріоритету загальнолюдських цінностей. Водночас потребою сьогодення, що власне і спрямовує розвиток сучасного права, є вироблення певних загальних правових стандартів, які дають змогу перейти до нового якісного співіснування націй у сучасному світі на змістовних гуманістичних засадах. Виробленню і дотриманню таких стандартів сприятиме адекватне розуміння сутності змін у найважливіших сферах життєдіяльності сучасного суспільства та зумовленої ними логіки подальшого розвитку права.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Історія виникнення та становлення прав людини, як власне і самого права, сягає глибини віків. Окремі аспекти дослідження прав людини здійснювалися у працях С. Алексєєва, Б. Бабій, С. Дністрянського, Б. Кістяківського, В. Копейчикова, В. Корецького, М. Коркунова, В. Лазарева, О. Лейста, О. Малько, П. Недбайла, В. Нерсисянца, А. Піголкіна, О. Тихомирова, Є. Трубецького, І. Фарбера, В. Хвостова, О. Хеффе, М. Цвіка, А. Шебанова, Г. Шершеневича. Формуванню визначення, сутності загально-теоретичного поняття прав людини присвячені роботи М. Вітрука, А. Колодія, М. Козюбри, О. Лукашової, І. Лукашука, С. Максимова, О. Петришина, П. Рабіновича.

Нині створення правової держави в Україні – основний фактор соціально-економічних реформ. Від успішних перетворень у цій сфері залежать не тільки демократичний процес у суспільстві, а й економічне зростання та соціально-політична стабілізація загалом. Окрім цього трансформації у напрямку побудови правової держави є необхідною передумовою органічного й успішного входження України до європейського та світового глобалізованого простору. У спадок нам залишилися уявлення про суть і роль права в житті суспільства, що ґрунтувалися виключно на нормативіському праворозумінні, це призвело до імперативного характеру права, тобто суто позитивного його бачення. Сьогодні змінюється вся система правовідносин в Україні, що потребує переосмислення уявлень про право та його завдань у суспільстві. Саме тому **метою** статті є характеристика тенденцій розвитку прав людини та їх місця у розвитку права.

Виклад основного матеріалу. Нині можна констатувати, що науковці все частіше висловлюють думку про нерозривний зв'язок права та прав людини. Зокрема, В. Нерсисянц зазначає, що права людини – це необхідний, не-

від'ємний та неминучий компонент будь-якого права, певний (а саме суб'єктно-людський) аспект вираження сутності права як всезагальної і не-обхідної форми свободи людей [2, с. 311-312]. На думку М.І. Козюбри, право має розглядатися у нерозривному зв'язку з правами людини, що становлять невід'ємний компонент права, і не як безпосередній акт державної влади. Права людини є безпосередньо діючим правом і можуть застосовуватися всупереч закону, якщо закон суперечить фундаментальним правам людини: не відображає природно-правові засади; не відповідає загальноновизнаним міжнародно-правовим принципам і нормам про права людини та громадянина; прийнятий нелегітимним органом державної влади тощо [3, с. 92]. Основоположні права людини слугують свого роду системою вихідних критеріїв для законодавства та юридичної практики держав сучасного співтовариства – критеріїв, котрі не вправі ігнорувати жодна з них [4, с. 23].

Враховуючи викладене, можна зазначити, що у центрі права стоїть людина, індивід як суб'єкт пізнання, творення і здійснення права. Врахування особливостей цього суб'єкта дає змогу глибше осягнути сутність права.

Зокрема, по-перше, суб'єкт не може абсолютно адекватно пізнавати об'єктивний світ, що пов'язано з відповідними особливостями соціального пізнання. Отже, потенція права, сформована у знеособленому соціумі, ніколи не дорівнює результату суб'єктивного пізнання цієї потенції. Правові явища як продукт свідомості, конструкція будь-якої правосвідомості – це результат нашої інтерпретації, суб'єктивного розуміння, і тому завжди щось неадекватне, нетотожне й у цьому сенсі дещо нове порівняно з „опанованими” свідомістю реальними явищами і за своїм безпосереднім змістом, і за модусом буття [5, с. 4].

По-друге, людині як свідомій, вольовій істоті властивий творчий підхід до світу: вона неодмінно моделює, перетворює, пристосовує, будує соціальне буття. Причому така творча діяльність завжди зорієнтована на певний ідеальний стан речей. Саме тому право не тільки „консервує” певні сталі, корисні, загально схвалені елементи останнього, а й неодмінно містить оновлену, дещо ідеальну й утопічну картину цього буття. Юридичні поняття, юридичний світ створюються людиною під впливом економічних та соціальних передумов, але надалі вони здатні багато в чому розвиватися і творитися за власними внутрішніми законами [6, с. 332]. Право, формуючи свій світ, паралельний із світом, який задається соціальною реальністю, виходить не з того, що є, а з того, що має бути, тим самим певною мірою заперечуючи існуючий порядок речей [7, с. 79].

По-третє, кожна людина є унікальною, володіє певними, властивими лише їй, властивостями, є носієм особистих переконань, прагнень, інтересів. Вона завжди переносить свій власний унікальний світ, досвід на ту „ділянку” життя, в якій перебуває. І саме людина є тим основним, „живим” началом, мірилом права, через яке відбувається інтерпретація змісту права, наповнення права конкретними і чіткими змістовними моментами.

Значущість прав людини для розуміння проблем і тенденцій розвитку

сучасного права зумовлена насамперед тим, що їх можна назвати модусом (від лат. *modus* – міра, спосіб, образ, вид) права, тобто одиничним виявом субстанції (права). Цей модус є одним із найважливіших, оскільки, по-перше, перебуває у центрі політичного проекту сучасності, виявляє безпосередній зв'язок між владою і справедливістю; по-друге, права людини розглядаються як незалежні стандарти, завдяки яким можуть критикуватися закони, діяльність уряду та інших політико-правових інститутів, тобто вони виступають як критерій легітимації [8, с. 4]. Таким чином, можна дійти висновку, що в основі розвитку сучасного права мають бути людина та її права як своєрідний стандарт. Відтак, національна юридична система має будуватися відповідно до принципів і критеріїв прав людини.

Викладене спонукає звернути увагу на зміст поняття «права людини». Адже, як слушно зазначив М.В. Вітрук, поняття в юридичній науці – не тільки вузлові пункти пізнання, але й засіб практичного вдосконалення державно-правової дійсності. Постійно розвиваючись, вони дозволяють більш глибоко і всебічно досліджувати конкретно-правові явища, розкривати їхню сутність, осмислювати глибинні процеси, що відбуваються в них, адже дослідження здійснюється не тільки на основі емпіричних даних, але й на базі раніше пізнаного і закріпленого в наукових поняттях суттєвого, необхідного, закономірного [9, с. 16].

Найбільш вдале визначення прав людини як певних можливостей людини, необхідних для задоволення потреб її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, які об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів, на думку автора, надав П.М. Рабінович. Таке визначення допомагає інтерпретувати права людини як: 1) унормування свободи; 2) певні потреби; 3) вимоги про надання певних благ; 4) певний вид, частина, форма існування, спосіб виявлення моралі [10, с. 20].

Водночас, для більш глибокого розуміння зв'язку права та прав людини, слід дослідити питання, як з розвитком суспільства розвивалися зазначені явища. Розвиток суспільства – це, безумовно, якісні зміни, зокрема правових і державних форм і процесів, що ґрунтуються, як і всі соціальні форми й процеси, на об'єктивних, природних закономірностях [11, с. 24]. Про природний характер свідчить потреба кожного індивіда як особи, наділеної розумом, здійснювати свою поведінку за принципом „маю право”.

При переході суспільства до цивілізації право не виникає зненацька, адже система соціального регулювання первісного суспільства вже існує. Поступовий розвиток суспільства, виникнення і розвиток виробництва призводять до того, що починають набувати дедалі більш самостійного значення певні можливості (свобода) поведінки тих чи інших учасників суспільних відносин.

Не можна уявити собі таку групу людей, в якій ніхто не визнавав би за своїм сусідом жодних прав. Такий гурт не міг би бути людським. Люди можуть утворити суспільство лише за умови, що за його членами визнаються хоч якісь права, які інші члени суспільства не повинні порушувати. Людина,

яка живе у суспільстві, не може не поступатися частиною своїх особистих інтересів. Вона має поважати життя, погляди, свободу, права на майно інших. При цьому і сама вправі очікувати такої реакції від інших людей [12, с. 7].

Своїм загальним масштабом і рівною мірою право вимірює і оформлює саме свободу індивідів, свободу в людських взаємовідносинах, діях, вчинках, тобто у зовнішній поведінці людей. Дозволи і заборони права якраз і є нормативною структурою і оформленістю свободи у суспільному бутті людей, межами досягнутої свободи, межами між свободою і несвободою на відповідному етапі історичного розвитку. Так, В.С. Нерсесянц вважав, що всесвітня історія є прогресуючим рухом до дедалі більшої свободи дедалі більшої кількості людей. Про це переконливо свідчить практичний і духовний досвід розвитку свободи, права, рівності й справедливості в людських відносинах [13, с. 37-41]. Як приклад можна навести еволюцію правового статусу жінки, який свідчить про розширення соціальної свободи і адекватне відображення цього процесу на рівні правового регулювання [14, с. 224].

Те ж саме вказана особливість розвитку суспільства (закріплення індивідуальної свободи особистості) стала поштовхом для появи принципово нового регулятора, який має більшу соціальну потугу та стабільність, значний потенціал регулятивної енергії і водночас спрямований на свободу людини, її права. Саме права людини і права народів – це головні ціннісні характеристики умов їх життєдіяльності, покликані забезпечити свободу, справедливість, самодостатність. Вони є юридичним вираженням індивідуальної свободи.

Безперечно, сучасні процеси (глобалізації, регіоналізації, універсалізації тощо) впливають на права людини, а відтак власне і на право. На початку ХХ ст. спостерігаються зміни як у змістовних параметрах прав людини, так і у формах та засобах їх реалізації [7, с. 4]. Друга половина століття ознаменувалася розвитком права в напрямку дедалі більшого захисту автономної особистості [15, с. 23-28]. Цей процес супроводжується поширенням універсальних стандартів у сфері прав людини, яким мають відповідати національні системи захисту прав людини. Як підкреслює С.С. Алексєєв, відбулося таке юридичне піднесення прав людини, коли вони через категорію об'єктивного права набувають глобального значення [16, с. 673]. Права людини стають чинним правом у глобальному сенсі – на наднаціональному, наддержавному рівні. Вони мають універсальну юридичну силу, і тому з питань прав людини утверджується універсальна юрисдикція [16, с. 676-677].

Водночас, з огляду на розмаїття культурного розвитку різних суспільств, відбувається процес створення стандартів і механізмів захисту прав людини відповідно до традицій і культур регіональних утворень. У результаті було прийнято Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 4 листопада 1950 р., Американську конвенцію про права людини 22 листопада 1969 р., Африканську хартію прав людини і народів 26 червня 1981 р., Ісламську декларацію прав людини 1990 р., Арабську хартію прав людини 15 вересня 1994 р. Однак їх реалізація ускладнена впливом інших цінностей і традицій. Це повною мірою стосується і України, адже ні в

дореволюційній Росії, Україні, ні в Радянському Союзі не існувало демократичних політичних традицій та ідеалів. Як вже зазначалося, вказані ідеали були проголошені та закріплені в Конституції України, однак ще не увійшли у суспільну свідомість та культуру.

На даний час спостерігається загострення проблеми змістовних параметрів концепції прав людини, ускладнення її реалізації у суспільствах з різними культурами і правовими системами [8, с. 6]. Існує проблема реалізації і захисту прав людини на загальносвітовому рівні як у країнах зі сталою демократією, так і в країнах, що перебувають у процесі переходу до демократії, ринкової економіки. У багатьох країнах права людини визнаються формально або взагалі заперечуються. Політика держав у сфері прав людини також не завжди послідовна, передусім якщо йдеться про великі держави з глобальними інтересами [8, с. 5].

Таким чином, для реалізації прав людини недостатньо створення зовнішніх механізмів. Вищевказана проблема існує, зокрема, в українському суспільстві, оскільки, як стверджують Т.В. Розова та В.Ю. Барков, тоталітаризм навчив цінувати «чужі» принципи демократії та гуманізму, але не показав, як ці принципи зробити «своїми», із конституційних перетворити на принципи повсякденного життя кожного громадянина. Тут не допоможуть і представники західних розвинених демократій, які можуть лише продемонструвати свої стандарти, корисні та застосовані лише до тієї межі, за якою знаходиться національна специфіка з усім тягарем минулого, особливостями соціально-політичної ситуації та тенденціями її розвитку в найближчому майбутньому [17, с. 294]. Тож у даному випадку не можна погодитися з твердженням В.Ю. Баркова, що метою розвитку суспільства не може бути наслідування стереотипів розвинених країн, а стратегією – послідовне виконання виписаних з підручників правил. Метою має стати сама людина [18, с. 51]. Це означає, що утвердження цінності прав і свобод людини має відбуватися насамперед на рівні окремих індивідів і суспільства в цілому, причому як на національному, так і на світовому рівні.

Висновки. В основі розвитку сучасного права мають бути людина та її права як своєрідний стандарт. А відтак національна юридична система має будуватися відповідно до принципів і критеріїв прав людини. Однак зазначене означає не механічне їх закріплення. Процес утвердження цінності прав і свобод людини має відбуватися на всіх рівнях (національному і світовому), а особливо на рівні окремих індивідів.

Бібліографічні посилання

1. Дія права: інтегративний аспект : монографія / кол. авторів ; відп. ред. Н. М. Оніщенко. – К. : Юрид. думка, 2010. – 360 с.
2. *Нерсесянц В. С.* Общая теория права и государства : учебник для вузов / В. С. Нерсесянц. – М. : Норма, 2002. – 552 с.
3. *Козюбра М. І.* Правовий закон: проблема критеріїв / М. І. Козюбра // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2-3. – С. 83-96.
4. Права людини й оновлення Конституції України : колект. моногр. // Праці лабора-

торії дослідження теоретичних проблем прав людини юридич. факультету Львівськ. нац. ун-ту ім. І. Франка. – Львів : Малий видавн. центр юрид. факультету Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2011. – Вип. 5. – 184 с.

5. *Бережнов А. Г.* Теоретические проблемы правопонимания и формирования содержания права / А. Г. Бережнов // Вестник Московского университета. – Серия 11 : Право. – 1999. – № 4. – С. 3-13.

6. *Ллойд Д.* Идея права / Ллойд Д. ; пер. с англ. – М. : Югона, 2002. – 332 с.

7. *Максимов С. И.* Правовая реальность: опыт философского осмысления : монография / Максимов С. И. – Х. : Право, 2002. – 328 с.

8. *Удовика Л. Г.* Антропологічні проблеми права під впливом глобалізаційних процесів / Л. Г. Удовика // Підприємництво, господарство та право. – 2005. – № 6. – С. 3-7.

9. *Витрук Н. В.* Общая теория правового положения личности / Н. В. Витрук. – М. : Норма, 2008. – 448 с.

10. *Рабінович П. М.* Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістовна класифікація / П. М. Рабінович // Право України. – 2010. – № 2. – С. 20.

11. *Селіванов В. М.* До проблеми методологічного забезпечення теоретичного аналізу державотворення і правотворення в Україні / В. М. Селіванов // Право України. – 2006. – № 4. – С. 21-29.

12. *Андріїв В.* Наукова думка про право: логіко-історичний контекст аналізу / В. Андріїв // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 7. – С. 3-6.

13. *Нерсисянц В. С.* Философия права : учебник / В. С. Нерсисянц. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Норма, 2008. – 848 с.

14. *Дашковська О. Р.* Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності / Дашковська О. Р. – Х. : Право, 2005. – 224 с.

15. *Оборотов Ю. М.* Права людини та розвиток права / Ю. М. Оборотов // Актуальні проблеми політики. – Одеса : Юрид. літ., 2001. – Вип. 12. – С. 23-28.

16. *Алексеев С. С.* Восхождение к праву. Поиски и решения / С. С. Алексеев. – М. : Издательство НОРМА, 2001. – 748 с.

17. *Розова Т. В.* Специфіка становлення громадянського суспільства в Україні : монографія / Т. В. Розова, В. Ю. Барков. – Одеса : Юрид. літ., 2003. – 336 с.

18. Відносини між державою і громадянським суспільством : матеріали «круглого столу» (19 листопада 2003 р.) / ред. кол. : В. Ю. Барков, Т. В. Розова, М. Т. Степико, О. М. Пищуліна. – К. : Нац. ін-т стратегічних досліджень, 2003. – 115 с.

Чубко Т. П. Права человека как основа современного развития права. Рассмотрена характеристика прав человека и их место в современном развитии права. Особое внимание уделено исследованию вопроса, как с развитием общества развивалось право и права человека, учитывая их современное состояние.

Ключевые слова: права человека, право, современное состояние развития права.

Chubko T. P. Human rights as the foundation of the modern development of the law. Today issues on human rights are present practically in each sphere of the society's life and correspondingly play the special role. As the modern Ukraine is in the transitional condition of establishing legal, state, social institutions, the process of the civil society's development needs the exposure of legal relationships character in the condition of the transitional period. After all the relationships in the civil society have to be formed on the basis of understanding of inherency and cogency of human natural rights. The positive state should be based on them. They are the pledge for the efficiency of all the system of social relationships. Nowadays we can state that scientists (V. Nersesyants, M. Kozyubry) express their opinion on the integral connection of law and human rights. Consequently we can admit that in the centre of law there is a human, an individual as an object of perception, establishment and law execution. Law, as human rights, appeared not all of a sudden. Their appearance and establishment are closely connected with the society's development,

in the result of which they obtained gradually the independent meaning. Modern processes (globalization, regionalization, universalization and etc.) influence apparently on human rights, and consequently on the law. The beginning of the XX century witnesses changes as in the informative parameters of human rights and as in the forms and means of their realization [7, p. 4]. The second half of the century was marked by the law development in the direction of autonomous personal defense. At the heart of the modern law development should be a human and his / her rights as the peculiar standard. Thus the national judicial system should be based correspondingly on the principles and criteria of human rights. However the mentioned means not their mechanic securing. The establishing process of human values and liberties should occur on each level (either on the national, or the world's one), and especially on the level of separate individuals.

Keywords: *human rights law, the present state of development rights.*

Надійшла до редакції 17.11.2014

Зимборовська М. С.

ад'юнкт

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 342.22

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ДЕРЖАВНА ОРГАНІЗАЦІЯ» В АСПЕКТІ ТЕОРІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

На основі аналізу інтерпретацій загальнотеоретичної категорії «механізм держави», поглядів учених із приводу її внутрішньої структури, з урахуванням співвідношення понять «державна організація» та «державний орган», а також змісту категорії «юридична особа публічного права» запропоновано дефініцію поняття «державна організація».

Ключові слова: *механізм держави, державна організація, державний орган.*

Постановка проблеми. Важливим завданням юридичної науки є уточнення її понятійного апарату, невід'ємними складовими якого, що до того ж мають міжгалузевий характер, є такі загальнотеоретичні категорії, як державна організація та юридична особа публічного права.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загальнотеоретична характеристика механізму держави та його структурних елементів є традиційним питанням, що комплексно розглядається в межах як підручників, так і навчальних посібників з теорії держави і права та конституційного права України. Тому не буде перебільшенням теза, що даної проблеми тією чи іншою мірою торкаються всі фахівці в галузі теорії держави і права та конституційного права.

Мета. У ході підготовки цієї статті нами поставлено за мету усунути існуючу в сучасній правовій доктрині прогалину, пов'язану з відсутністю науково обґрунтованої дефініції поняття «державна організація», що є важливою та невід'ємною складовою понятійного ряду теорії механізму держави.

Досягнення поставленої дослідницької мети зумовило необхідність використання діалектичного, формально-логічного та герменевтичного методів